

کلماکره

بیست سال پژوهش از گفته های عامیانه تا کنکاش های علمی

اشیاء فلزی از جمله اشیاء تاریخی هستند که در بسیاری از حفاری های باستان شناسی و یا به طرق غیر علمی ، کشف و معمولاً به شکل مجموعه به دست می آیند. از نمونه های مثال زدنی آن در سالهای اخیر در سازمان میراث فرهنگی ایران می توان به مجموعه های ارجان ، کلماکره ، جوبجی ، قوری قلعه ، زیویه و... اشاره کرد که متعلق به دوره های مختلف ایران باستان بوده بخشی به صورت اتفاقی و زیر نظر این سازمان و بخشی از راه های نه چندان قانونی به دست آمده اند . مسلماً غنای فرهنگی ایران در دوران باستان ، این کشور را مستعد چنین اکتشافاتی نموده که کشف نظایر آن در آینده دور از انتظار نیست . به دلیل تعداد زیاد اشیاء موجود در این مجموعه ها و تنوع آنها از نقطه نظر ظاهری و فناوری ساخت این اشیاء، در دانش باستان شناسی از اهمیت خاصی برخوردارند و مطالعه، شناخت و حفاظت از آنها می تواند اطلاعات چشمگیری درباره روند فلزگری نقره در محدوده زمانی و مکانی مورد بررسی (دوره عیلام) ارائه دهد . از سوی دیگر این اشیاء را که از نظر باستان شناسی ، هنری و تاریخی بسیار حائز اهمیت هستند ، اصالت سنجی نموده و در عین حال در معرض بازدید عمومی و تخصصی قرار داد. در حقیقت اشیاء را می توان بخشی از منابع اولیه به دست آمده از یک محوطه باستان شناسی مشخص دانست.

در پائیز ۱۳۶۸ خورشیدی یک شکارچی محلی به غاری شگفت انگیز به نام کلماکره در ۱۵ کیلومتر غرب پلدختر لرستان (نزدیک به رومشگان) برخورد کرد (غضنفری ۱: ۱۳۷۱). به دنبال کشف غار گزار شاتی بدست آمد، که منجر به کشف وضبط غیر مترقبه مجموعه ای ارزشمند از اشیاء تاریخی و فرهنگی از وابستگان شکارچی گردید. غار کلماکره در فاصله‌ی حدود ۱۳ کیلومتری شمال غرب شهر پلدختر لرستان و در شمال شرقی روستای دره باغ بر روی دامنه ارتفاعات جنوبی کوه مله قرار دارد. موقعیت جغرافیایی غار عبارت است از 3675938 m.N و 744635 m.E و در ارتفاع حدود ۱۲۷۰ متری از سطح دریا واقع شده است. این محوطه در یک محیط کاملاً کوهستانی و مرتفع قرار گرفته است و مکان غار موقعیتی عالی برای اختفاء و زیر نظر داشتن دره پایین دست دارد). با این وجود، دهانه غار تا حدودی از دیده‌ها پنهان است. مکان غار در حدود ۳۷۰ متر بالای کف دره واقع شده و دهانه‌ی آن تقریباً ۳۰ متر پائین‌تر از قله کوه قرار گرفته و رو به سمت غرب گشوده شده است. طول غار از دهانه تا انتها حدود ۶۷۰ متر و عرض آن بسیار متغیر است. فضای درونی غار از چهار سالن با ارتفاع‌های متفاوت تشکیل شده و ارتفاع درون آن حداقل یک و حداکثر ۱۵ متر است (غضنفری و فرزین ۱۳۷۲). درون سالن‌های غار به دلیل کشیدگی و تنگ بودن دالان‌های ارتباطی از نور آفتاب تا حدود زیادی بی بهره است.

اولین اشیاء ضبط شده به وسیله کمیته انقلاب اسلامی پلدختر عبارت بودند از : ماسک طلائی از چهره انسان (به شماره اموال ۸۴) ؛ سه عدد گوش کوچک حیوان از جنس نقره (شماره اموال ۸۲) ؛ سه عدد گوش بزرگ حیوان از جنس نقره (به شماره ۸۳) ؛ دو عدد میله فلزی منحنی (به شماره ۲۷۴) ؛ سه قطعه شمش نقره (به شماره - (عکس ۱-۲)). «خبر کشف غار ، همزمان بوسیله مأمورین حفاظت میراث فرهنگی بخش ملاوی و مامورین حفاظت میراث فرهنگی شهرستان کوهدشت به میراث فرهنگی لرستان گزارش شد.» (همان). علی رغم درگیرهای جدی و عملی میراث فرهنگی محل با آثار و تبعات ناشی از آن، قسمتی از این مجموعه بدست قاچاقچیان افتاد و به صورت غیر قانونی به خارج از کشور منتقل شد (cf. Mahboubian 1995: passim). در این راستا در پشت سرتاجران اشیاء هنری گروه های مختلفی از دلایان، جاعلان آثار هنری و حفارهای حرفه ای وساده لوح وجود داشتند، که مناظر و نمادهای زیبا را تبدیل به ویرانه های مخروبه نمودند. بسیاری از اشیاء به خارج از کشور راه یافت و تعدادی از آنها را در قالب یک نمایش ویژه در نیویورک، لس آنجلس، لندن و وین در معرض دید عموم گذاشته شدند (Czichon 2000:250-51). آثار این گنجینه بزرگ پراکنده گردیدند و اکنون در موزه های شهرهای بزرگ امریکا ، انگلیس سویس و ژاپن به نمایش در آمده اند . (Keys 1996 ; Vallat 1996a,b ; Donbaz 1996 ; Albenda 2001 ; Bleibtreu 1999)

از جهت دیگر ، به منظور دستیابی به اشیاء عتیقه توسط قاچاقچیان و حفاران غیر مجاز ، غار به طرز وحشیانه ای مورد تخریب قرار گرفت . لکن قسمت اعظم این گنجینه (صدها شیء)، که پراکنده شده بود ، ضبط و در مالکیت موزه خرم آباد و موزه ملی ایران قرار گرفت .

در طی بیست سال گذشته پیرامون مجموعه کلماکره مطالعاتی توسط منصوره نظارتی زاده، احمد پرویز و مسعود دارابی در راستای تعیین اصالت این مجموعه صورت گرفته و نتیجه آن در چند جلد کتاب تنظیم شده است. جلد اول این مجموعه در انتشارات علمی فرهنگی زیر چاپ است. نظارتی زاده در پایان نامه فوق لیسانس خود به بررسی فنی و آسیب شناسی اشیاء نقره ای منسوب به غار کلماکره لرستان در راستای تعیین اصالت آنها پرداخت و در کنار آن با تکیه بر دانش استاد پرویز برای تمامی اشیاء این گنجینه، موجود در قلعه فلک الافلاک و تعدادی از اشیاء این گنجینه در موزه ملی شناسنامه تهیه نموده است.

در ادامه مسعود دارابی در تز دکتری خود با عنوان "اصالت سنجی اشیاء فلزی بر پایه نقره از دوره عیلام با تمرکز بر سیستم آلیاژ-تکنولوژی فلزگری وساخت-ریز ساختارها (نمونه مطالعاتی جوبجی، ارجان، کلماکره)" برای تعیین اصالت مجموعه کلماکره در یک سیستم متمرکز این مجموعه را با مجموعه های جوبجی و ارجان که همگی متعلق به دوره نئو عیلام هستند مقایسه نمود و دستاورد های جالب توجهی ارائه کرد.

نشست هفته پژوهش سال ۱۴۰۲ در دانشگاه لرستان که به همت گروه باستان شناسی برگزار می گردد فرصتی است تا بخشی از این مطالعات و نتایج حاصل از آن به جامعه علمی لرستان ارائه گردد.